ազգագրական տարբեր մարզերի, քաղաքների անվանումներով՝ Սպահանցոց, Դարաբաղցոց թաղ և այլն:

6.Թաղերի ու փողոցների անվանումների առաջացման մյուս կարևոր եղանակը քաղաքային կյանքի կենցաղային, հասարակական կարևոր վայրերի անունների ընդօրինակումն ու ընդհանրացումն էր. Մեյդան /Բրապարակ/, Դանքար /շուկա/, Բաղնիք և այլն:

7.Երևանի անվանաբանության հետ առնչվող այս առանձնահատկությունները պահպանվեցին նաև XIX դ. առաջին կեսին և սկսեցին էական փոփոխություններ կրել միայն դարի երկրորդ կեսից՝ ռուսական վարչաքաղաքական համակարգի հաստատմամբ:

ՄԱՆՈՒԿ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏ ՀՆՉԱԿՅԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԻ ՆԱԽՕՐՅԱԿԻՆ

Օսմանյան կայսրությունում տեղի ունեցած երիտթուրքական հեղաշրջումից հետո երկրի սոցիալ-տնտեսական կյանքում և ազգային քաղաքականության մեջ դրական փոփոխություններ տեղի չունեցան: Ընդհակառակը, էլ ավելի վատթարացավ երկրի սոցիալ-տնտեսական վիճակը, ծայրահեղորեն սրվեցին ազգամիջյան հարաբերությունները:

Ստեղծված պայմաններում հնչակյան կուսակցությունը որոշակի փոփոխության ենթարկեց իր ծրագրային դրույթներն ու խնդիրները: Կուսակցությունն այդ ժամանակահատվածում նպատակահարմար համարեց հայկական անկախ պետություն ստեղծելու ծրագրային պահանջի փոխարեն բավարարվել ինքնավար Հայաստան ստեղծելու պահանջով: Հասկանալի է, որ ծրագրային այդ փոփոխությունները ամենևին չէին կարող ազդել երիտթուրքերի՝ հնչակյանների հանդեպ ունեցած վերաբերմունքի վրա, ընդհանրապես փոխել հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի նկատմամբ իրենց դիրքը: Նրանք շարունակեցին հայահալած գործողությունները, որոնք այս անգամ հատկապես ցայտուն դրսևորվեցին նրանց կազմակերպած Ադանայի հայկական սարսափելի կոտորածների ժամանակ:

Հայտնի արևելագետ Էռնեստ Վերների բնութագրմամբ Ադանայի հայության նկատմամբ իրագործված կոտորածները, որոնց զոհ գնաց ավելի քան երեսուն հազար հայ «հանդիսացավ գլխավոր փորձ՝ ամբողջ արևմտահայության ցեղասպանության իրագործման համար» [1]: Երիտթուրքերի իշխանության տարիներին հնչակյան գործիչների՝ Ստեփան Ապպահ-Գուլյանի, Համբարձում Պոյաճյանի /Մեծն Մուրատ/ մատնանշած՝ արևմտահայությանը և Թուրքիայում բնակվող մյուս ոչ թուրք ժողովուրդներին վերաբերող կենսական խնդիրները ոչ միայն մնացին չլուծված, այլև նրանց վիճակը գնալով ավելի ու ավելի վատթարացավ:

---

[1] *Werner E. Die Armenierqreuel 1915/1916-ein armenisches Greuelmarchen?, (Zeitshrift fur Geschichts wissen schoft), XXI Jahrqang, 1973, Heft 2, Berlin, S 29.*

1911 թվականի սեպտեմբերի 29-ից մինչև հոկտեմբերի 9-ը Սալոնիկում տեղի ունեցավ «Իթթիհաթ վե թերաքքի»/ «Միություն և առաջադիմություն»/ կուսակցության չորրորդ համագումարը, որին մասնակցում էին երիտթուրքական գրեթե բոլոր ակտիվ գործիչները՝ Էնվերը, Թալեաթը, Հալիլը, Սաղըքը, Նազըմը, Զիա Գյոք Ալպը և այլք: Համագումարը, ղեկավարվելով պանթուրքիզմի գաղափարախոսությամբ, հատկապես Նազըմի և Թալեաթի պնդմամբ առաջ քաշեց կայսրության հպատակ ժողովուրդներին ձուլելու, թուրքացնելու խնդիրը[1]:

Յո.Լեփսիուսը մեջբերում է կատարում Սալոնիկի համագումարի ընդունած որոշումից հետևյալ հատվածը. «Վաղ թե ուշ թուրքական տիրապետության տակ գտնվող ժողովուրդները պետք է թուրքացվեն, սակայն արագացման համար դա անհրաժեշտ է իրագործել զենքի միջոցով... Կայսրության մյուս ազգությունները արժանի չեն ուշադրության... նրանք կարող են պահպանել իրենց կրոնը, բայց ոչ իրենց լեզուն: Թուրքական լեզվի պարտադիր լինելը՝ կարևոր միջոց է թուրք ազգի մեջ ձուլելու համար»[2]:

Հանգամանորեն վերլուծելով երիտթուրքերի քաղաքականությունն ու գործողությունները արևմտահայության նկատմամբ, Յո.Լեփսիուսը գրում է, որ Սալոնիկում ընդունված ծրագրով «հայ զինվորական ծառայողները պետք է ասիտճանազրկվեին, իսկ հայ մտավորականների նկատմամբ պետք է կիրառվեին հալածանքներ»[3]:

Կարևոր է այն հարցը, թե այդ ժամանակ ինչ դիրքորոշումներ ունեին հնչակյանները և հայ քաղաքական մյուս կուսակցությունները իթթիհաթական վարչակարգի նկատմամբ:

1907 թվականի դեկտեմբերի 27-29-ը Փարիզում տեղի ունեցած Օսմանյան կայսրության ընդդիմադիր ուժերի երկրորդ համագումարում հիմք դրվեց երիտթուրքերի ու դաշնակցության դաշինքին, որը պահպանվեց մինչև 1913 թվականը: Սահմանադիր-Ռամկավար և Վերակազմյալ Հնչակյան կուսակցությունները ևս աջակցում էին երիտթուրքերին: Վերակազմյալ հնչակյան կուսակցությունը 1908-ի սեպտեմբերի 12-ին հրապարակած իր պաշտոնական հայտարարության մեջ համերաշխության և համագործակցության ջերմ ցանկություններ էր արտահայտում իթթիհաթականների նկատմամբ: Հայտարարության մեջ գրված էր, որ իթթիհաթականները «դեռ երեկ հրեշավոր բռնակալության մը դեմ արիաբար մաքառեցան ու այսօր ազատության անհողդողդ ախոյանը մնալ կշարունակեն անխտրական գնահատելի ոգով»[4]: Այդ հայտարարության մեջ իթթիհաթականների կողմից իրագործված հեղաշրջումը Վերակազմյալների կողմից բնութագրվում էր, որպես «համերաշխ ու հավաքական շարժում, Վերակազմյալները երիտթուրքական հեղաշրջումից հետո հրաժարվեցին Հայաստանի ազատագրության գաղափարից և կանգնեցին Օսմանյան կայսրության ամբողջականության պահպանման դիրքերում: Փաստաթղթում ընդգծված էր, որ «Վերակազմյալ Հնչակյան Կուսակցությու-

---

[1] *Տես Гурко-Кряжин В. История революции в Турции. М., 1973, с. 200.*
[2] *Lepsius J., Bericht über die lage des armenischen Volkes in der Türkei. Tempelverlag in Potsdam, 1916, S. 220.*
[3] *Lepsius., Deutschland und Armenien 1914-1918. Sammlind diplomatischer Aktenstücke. Potsdam, 1919, S. XVII.*
[4] *ՀՀ ՊԿՊԱ, Ֆ.282, գ.1, գ.2, թ. 1:*

նը որևէ անջատողական ձգտում և նպատակ չունի»[1]: Այսպիսով, վերակազմյալները հանդես էին գալիս արևմտահայերի «կրոնական և կրթական առանձնաշնորհումները»[2] պաշտպանելու օգտին:

Փաստորեն հայ քաղաքական կուսակցություններից միայն Հնչակյան Կուսակցությունը սկզբունքորեն հրաժարվեց երիտթուրքերի հետ ամեն տեսակի հարաբերություններից ու համագործակցությունից:

1911 թվականի նոյեմբերի 21-ին ստեղծվում է իթթիհաթին ընդդիմադիր «Հուրիեթ վե իթիլաֆ»/«Ազատություն և համաձայնություն »/կուսակցությունը, որի շուրջը համախմբվում են երիտթուրքական վարչակարգի նկատմամբ հունական և բուլղարական ընդդիմադիր կազմակերպություններ: 1912 թվականի փետրվարի 3-ին հնչակյան և իթիլաֆ կուսակցությունների միջև կնքվում է համագործակցության պայմանագիր[3]: Այդ փաստաթղթի ստորագրումը պայմանավորված էր նրանով, որ իթթիհաթը իր գործողություններով խափանում էր Արևմտյան Հայաստանում անցկացվելիք բարեփոխումները,իսկ հնչակյանները չէին ցանկանում ընկնել երիտթուրքական ծուղակի մեջ:Իրենց հայատյաց քաղաքականությամբ ու գործողություններով երիտթուրքերը կտրականապես մերժում էին Արևմտյան Հայաստանում նախատեսվող բարեփոխումների իսկ գաղափարը[4]: Հնչակյանները հույսեր ունեին,որ իթիլաֆականների հետ սերտ հարաբերություններ հաստատելով կարող են համատեղ ուժերով պայքարել իթթիհաթականների քաղաքականության ու գործողությունների դեմ: Համաձայնագրի տեքստում նշված էր. «Օսմանյան պետության բաղկացուցիչ ազգությունների քաղաքական իրավունքները ամբողջությամբ պետք է պաշտպանվեն և լիովին պետք է մերժվի մեկ ազգի քաղաքական ստորադասումը մյուսի կողմից»[5]: Մեր կարծիքով իթիլաֆականների հետ համագործակցելու հնչակյանների որոշումը ճիշտ էր, քանի որ նրանք դաշինքի մեջ մտան այն քաղաքական ուժի հետ, որը պայքարում էր բացահայտ հայատյաց քաղաքականություն վարող իթթիհաթի դեմ:

Հնչակյանները սերտ համագործակցության մեջ են մտնում թուրք իշխան Սաբահեդդինի հետ, որը Ս.Սապահ-Գուլյանի հետ հանդիպման ժամանակ ասել էր. «Ես ուղղակի զարմացած եմ՝ ինձ հետ էլ շատ եվրոպացիներ: Հայ ազգը ինչպես՞ կարող է հարգանք պահանջել,երբ Ադանայի կոտորածից հետո էլ, դեռ մեծամասնությամբ,իթթիհաթի կողմն է բռնում:

Դաշնակցականները ինչպես սեղմեցին իթթիհատական արյունոտ, եղեռնագործ ձեռքը և նրանց հետ համաձայնություն կնքեցին: Հայ ազգը, որը անհաշտ դիրք պիտի բռներ, ընդհակառակը՝ ամենից ավելի զիջող, տեղի տվողը եղավ...: Սա ուղղակի զարհուրելի է և շատ վատ վկայական մի ազգի համբավի համար...:

Այս շրջանի մեջ հայ ազգի պատիվը փրկեցին միայն Ս. Դ. Հնչակյանները[6]:

---

[1] *Նույն տեղում:*
[2] *Նույն տեղում:*
[3] *ՀՀ ՀԿԲՓ ԿՊԱ,Ֆ.4045,դ.167,թ.1:*
[4] *Армянский вопрос и геноцид армян в Турции (1913-1929) Материалы Политического архива МИД Кайзеровской Германии. Ереван, 1995, с. 134-135,под редакцией Варгеса Микасляна.*
[5] *ՀՀ ՀԿԲՓ ԿՊԱ,Ֆ.4045,դ.167,թ.1:*
[6] *Ս. Սապահ-Գուլյան, Պատասխանատուները, (Բ. կպագրություն), Բեյրութ, 1974, էջ 290:*

Հնչակյանները առարկուս են իշխանին, ասելով, որ պետք չէ Իթթիհատի հետ համագործակցության մեջ մեղադրել ողջ հայ ժողովրդին, որ հայության մեծ մասը ատելությամբ է լցված Իթթիհատի նկատմամբ:

Այն ժամանակ, երբ հայրենիքի և ժողովրդի ճակատագրով լրջորեն մտահոգված հայ քաղաքական միտքն ստեղծված ծանրագույն կացությունից դուրս գալու ելքեր էր որոնում, միջազգային իրադարձությունը գնալով բարդանում էր: 1912 թ աշնանը բալկանյան չորս երկրները՝ Չեռնոգորիան, Սերբիան, Հունաստանը, Բուլղարիան պատերազմ սկսեցին թուրքական բռնակալության դեմ՝ նպատակ ունենալով վերջնականապես վերացնել Բալկաններում Օսմանյան կայսրության ձեռքում մնացած ոչ մեծ տիրույթները: Պատերազմն ավարտվեց Բալկանյան պետությունների հաղթանակով: Պատերազմին մասնակցություն ունեցավ հայ կամավորներից բաղկացած մի վաշտ՝ Անդրանիկի ու Գարեգին Նժդեհի գլխավորությամբ:

Ելնելով հայության չափազանց ծանր վիճակից և զգալով արյունահեղ պատերազմի մոտալուտ շունչը, հնչակյաններն իրենց կենտրոնական վարչության անունից 1913թ. հունվարի 30-ին Փարիզում հանդես եկավ Եվրոպայի տերություններին ու ժողովուրդներին ուղղված կոչով, ուր ասվում էր, որ Հնչակյան Կուսակցությունը, որ իր հիմնադրման օրից քսանհինգ տարիներ շարունակ հանդիսանում է հայ ժողովրդի շահերի և արդարացի ձգտումների արտահայտիչը, խիստ բացասաբար է տրամադրված ցանկացած նվաճողական իմպերիալիստական պատերազմի նկատմամբ, այն համարելով ոճրագործություն:

«Մենք կրում ենք մեր սրտերում անհաշտ և անսահման ատելություն դեպի այն պատերազմները, որոնց նպատակն է՝ հափշտակություն, նվաճում և մի ազգի տիրապետությունը մյուսի վրա»[1], - ասված էր կոչի մեջ:

Նախապատերազմյան շրջանում հնչակյանների դիրքորոշումները ցայտուն արտահայտություն են գտել 1913թ. Կոստանցայում (Ռումինիա) տեղի ունեցած կուսակցության 7-րդ պատգամավորական ժողովում: Ժողովի պատգամավորները գտնում էին, որ երիտթուրքերը ոչ մի դրական տեղաշարժ չեն արձանագրել հայ ազգաբնակչության կյանքում: Ավելին, նրանց վարած ծայրահեղ հետադիմական քաղաքականությունը, ոչ թուրք ժողովուրդների նկատմամբ խտրականությունը և վայրագություններն էլ ավելի են սրել երկրի ներքին հակասությունները:

Հաշվի առնելով, որ կայսրությունում լեգալ քաղաքական գործունեություն ծավալելու հնարավորություն չկար, ժողովը որոշեց անցնել անլեգալ գործունեության: Պատգամավորական ժողովն առաջ քաշեց Հայաստանի ինքնավարության պահանջը: 7-րդ պատգամավորական ժողովը հստակություն մտցրեց հայ իրականության մեջ գործող քաղաքական մյուս կազմակերպությունների հետ Հնչակյան Կուսակցության հարաբերությունների հարցում: Ժողովն իր բոլոր կառույցներին, բոլոր ղեկավար մարմիններին հանձնարարեց որևէ հարաբերություն կամ համագործակցություն չունենալ «Միություն և առաջադիմություն» կուսակցության հետ:

---

[1] *Պատմութիւն Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան, 1887-1962 Ա. հատոր, Պեյրութ, 1962, էջ 352:*

Մինչև 1914թ-ը., երեսուն տարուց ավելի աշխարհի հզոր պետություններն իր պատմական հայրենիքում բնակվող արևմտահայությանը բարեփոխումներ իրականացնելու հույսեր էին ներշնչում, սակայն առատ խոստումներով, հավաստիացումներով կերակրվելուց հետո արևմտահայությունը դառը հիասթափություն էր ապրում, քանի որ մեծ պետությունների կառավարողներն իրենց խոստումները այդպես էլ գործի չէին վերածում:Մեծ տերություններից միայն Ռուսաստանն էր, որն իր ճկուն դիվանագիտությամբ հասավ Արևմտյան Հայաստանում բարեփոխումներ իրագործելու փաստաթղթի ստեղծմանը և ստորագրմանը: 1914թ. հունվարի 26-ին Ռուսաստանի և Օսմանյան կայսրության միջև ստորագրվեց պայմանագիր Արևմտյան Հայաստանում բարեփոխումներ իրագործելու մասին: Արևմտահայությանը այս անգամ էլ չվիճակվեց խաղաղ բարեփոխումների իրականացման ճանապարհով իր պատմական հայրենիքում ունենալ խաղաղ կյանքը, աշխատանքը և մարդկային արժանապատվությունը պաշտպանող երաշխիքներ: Երիտթուրքական կառավարողները ծախողման մատնեցին այդ բարեփոխումների ծրագրի իրականացումը:

Այդ ճակատագրական, դժվարին ու բարդ պայմաններում, 1914թ. հուլիսի 24-ին, երբ առաջին համաշխարհային պատերազմի սկսվելուն մնացել էր շատ կարճ ժամանակ, Կոստանդնուպոլսում տեղի է ունենում Հնչակյան Կուսակցության Թուրքիայում գործող մասնաճյուղերի երրորդ պատգամավորական ժողովը, որը, ելնելով երիտթուրքերի հայաջինջ քաղաքականությունից ու գործողություններից, որոշում է ընդունում դիմել արևմտահայության ինքնապաշտպանությանը՝ հնարավոր բոլոր միջոցներով[1]:

Այդ ժամանակ հնչակյան որոշ կառույցներ Կոստանդնուպոլիսում գործող կուսակցության վարիչ մարմնի մեղադրում էին իշխող երիտթուրքական վարչակարգի նկատմամբ հանդուրժողական վերաբերմունք դրսևորելու համար: Ժողովը փաստորեն հրավիրվեց կուսակցության վարիչ մարմնի գործունեությունից դժգոհ մասնաճյուղերի պարտադրանքով: Պատգամավորական ժողովը տևում է մինչև նույն թվականի օգոստոսի վերջերը: Նրա նպատակն էր որոշել, թե Թուրքիայում գործող մասնաճյուղերը ինչպիսի վերաբերմունք պետք է ունենային երիտթուրքական իշխանությունների նկատմամբ: Ընդունվեց կարևոր մի շրջաբերական, որը, ցավոք, ժողովից մեզ հասած թերևս միակ փաստաթուղթն է: Ժողովում ընդունված փաստաթղթերի ամբողջ թղթածրարը բռնագրավվել է Թուրքական իշխանությունների կողմից: Շրջաբերականի մեջ նշված էր. «Համաշխարհային պատմության մեջ նմանը չտեսնված, խիստ լուրջ և կարևոր շրջանի մեջ ենք գտնվում: Որոշ ժամանակ անց քաղաքակիրթ աշխարհը պատերազմի խեղդիչ ճնշման տակ է տառապելու: Անցյալի հողի վարչակարգերից ծնած չարիքի արդյունքն է ներկայի տագնապը: Հիշյալ արխարհասասան փոթորիկի ժամանակ Թուրքիայի ենթակա ազգերի և մանավանդ մեր դժբախտ ժողովրդի ճակատագրի վրա կատարվելիք ահռելի ավերի արդյունքը պիտի կրենք շուտով»[2]:

Պատմական ճատագրի դաժան քմահաճույքների պատճառով բազմաչարչար հայ ժողովուրդը շուտով պետք է նետվեր մի մեծ համաշխարհային ար-

---

[1] *Պատմութիւն Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցության, 1887-1962, Ա. հատոր, Պեյրութ, 1962 էջ 374:*

[2] *Նույն տեղում, 1962 էջ 375:*

հավիրքի I համաշխարհային պատերազմի մեջ: Այդ արյունալի պատերազմի իրադարձությունների մեջ հայ ժողովրդի բոլոր հասարակական շերտերի, քաղաքական կուսակցությունների, հոսանքների հետ միասին անմասն չէր մնալու նաև հայ ժողովրդի ազատագրության գործի համար մաքառող Սոցիալ-Դեմոկրատ Հնչակյան կուսակցությունը:

ՄՈՒՐԱԴ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ 2-ՐԴ ԿԱՄԱՎՈՐԱԿԱՆ ԽՄԲԻ ՄԱՄՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԻ ՄԱՐՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ (1914-1916թթ.)

Հայ ժողովուրդն ամենաակտիվ մասնակցությունն ունեցավ առաջին համաշխարհային պատերազմին: Պաշտոնական տվյալներով Ռուսաստանի յուրա-քանչյուր 100 հայից 13-ը զորակոչվեցին բանակ: Ռուսական կայսրության 2 միլիոն 54 հազարանոց հայ ազգաբնակչությունը պատերազմի տարիներին ռուսական բանակին տվեց ավելի քան 250 հազար զինվոր[1]: Դրանից բացի, պատերազմի տարիներին Կովկասյան ռուսական բանակի կազմում ստեղծվեցին հայկական կամավորական խմբեր, որոնց մարտիկները իրենց գործած սխրանքներով ու հերոսությամբ արժանի ավանդ ներդրեցին թուրքական զորքերի նկատմամբ Կովկասյան ճակատում ռուսական բանակի տարած հաղթանակներում, նպաստեցին ռուսական զենքի փառքի տարածմանը: 1914-1916թթ. Կովկասյան ճակատի մարտական գործողություններում հատկապես աչքի ընկավ Դրոյի /Դրաստամատ Կանյանի/ հրամանատարությամբ գործող հայկական 2-րդ կամավորական խումբը:

Հայկական 2-րդ կամավորական խումբը, որի կազմում կար 472 մարդ, որից 354-ը արևելահայ, իսկ 118-ը արևմտահայ, ռազմի դաշտ մեկնեց 1914թ. հոկտեմբերի 25-ին: Դուրս գալով Իգդիրից խումբը գործուղվեց գեներալ Նիկոլաևի գլխավորած Բայազետյան ռուսական զորաջոկատ, որն այդ ժամանակ գտնվում էր Կըզլդուզում՝ Բայազետի մոտ: Առաջին ընդհարումը հակառակորդի հետ խումբը ունեցավ հոկտեմբերի 30-ին, Թափարիզի լեռնանցքի մոտ: Հոկտեմբերի 30-ից մինչև նոյեմբերի 1-ը, երկու օր տևած այդ ծանր մարտում, խումբը գրավեց Գյավրե-Շամի գյուղը: Այդ ճակատամարտի նոյեմբերի 1-ի վիրավորվեց խմբի հրամանատար Դրոն, որին ժամանակավորապես փոխարինեց Արմեն Գարոն (Գարեգին Փաստրմաջյան):

Հայկական 2-րդ խմբի Գյավրե-Շամիի հաջող մարտական գործողությունները համընկան Բասենի դաշտում՝ Մդինղվանի և Հոպիկի ուղղությամբ գործող ռուսական զորքերի ունեցած անհաջողությունների և դեպի Յուզ-Վերան նրանց նահանջի հետ: Այդ իսկ պատճառով, նոյեմբերի սկզբին, գեներալ Նիկոլաևի առաջ անցած զորաջոկատին հրամայվեց հետ քաշվել դեպի սահմանային լեռը: Հայկական 2-րդ խմբին կարգադրվեց թողնել Գյավրե-Շամին և Թափարիզի լեռնանցքով շարժվել դեպի Կըզլդուզ-Ալաշկերտի Դարաքիլիսա, այստեղ գործող գեներալ Աբացիևի զորաջոկատին միանալու համար: Գեներալ Աբացիևը հայկա-

---

[1] *Ղորղանյան Գ., Հայերի մասնակցությունը առաջին համաշխարհային պատերազմին Կովկասյան ռազմաճակատի վրա 1914-1917թ.թ., Հայրենիք, Բոսթոն, 1927, № 2, էջ 12:*